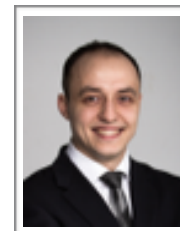

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Власюк Віталій Вікторович

аспірант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

*“Мабуть, немає іншої такої концепції, чим б розуміння було більш
суперечливим, чим концепція суверенітету.”
Lassa Openheim [1; 129]*

Міжнародне право зароджувалося як міждержавне право. Слід погодитися з думкою російського науковця Воронцової О.Ю., яка вказує, що в міжнародному праві першої половини 20 сторіччя посилювався акцент на суверенітеті держав, неприпустимості втручання в їх внутрішні справи [2; 129]. Це, однак, не заважало розвиватися і праву прав людини. Уже в другій половині сторіччя було прийнято Загальну декларацію прав людини, Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та низку інших міжнародних угод, покликаних підвищити стандарти захисту прав людини.

Погоджуючись з Христовою Г.О., звертаю увагу на важливість аналізування поняття «державний суверенітет» в рамках дослідження доктрини популярної останнім часом «Обов'язок захистити» [3; 497-511]. Більше про цю доктрину можна прочитати в працях Христової Г.О., Власюка В.В. [3; 497-511, 767-]

Одним із перших новий підхід до державного суверенітету запропонував Ф.Денг – «суверенітет як відповідальність». У своїй праці «Суверенітет як відповідальність» він зазначив, що відповідальність має розглядатися не як контроль, а як суть суверенітету [4; 1-2]. Більше того, пан Денг вважає, що держава зобов'язана підтримувати стандарти життя громадян, і зберігає легітимність лише за умови здатності чи бажання підтримувати порядок та забезпечувати захист.

Старе міжнародне право традиційно відносило взаємини між державою та її громадянами, питання прав і свобод людини до внутрішньої компетенції держави. Виняток становило лише право на «гуманітарну інтервенцію» [5; 36].

Також погодимося з думкою, що переслідування прав людини так чи інакше пов'язане з відмовою від ведення війн. Як відзначає Тункін Г.І., принципи, висунуті в більшовицькому Декреті про мир, знайшли відображення, перш за все, в тій частині міжнародного права, яка відноситься до заборони агресивних воєн. Грабіжницькі й агресивні війни були оголошені «найбільшим злочином проти людства». До речі, у самому Декреті про мир про права людини не йшлося. Натомість, у Статуті ООН закріплено принцип поваги до прав людини та юридично зобов'язано держави їх забезпечувати [6; 91].

Проте, варто погодитися з Тарасовою Л.М., що гуманітарні кризи різного характеру в сучасному світі, в силу кричущих порушень прав людини вимагають негайного вирішення. Як вірно зазначає пані Тарасова, в таких ситуаціях продемонстрована деякими державами турбота про права людини, справжня чи уявна, доходить до вимоги здійснення гуманітарної інтервенції. На її думку, геноцид, апартеїд, масові і грубі порушення прав людини, міжнародний тероризм, торгівля наркотиками і зброєю, екологічні катастрофи розцінюються сьогодні як створення прямої загрози миру і безпеки людства. Організація об'єднаних націй (далі – ООН) на підставі глави VII Статуту ООН може і повинна вживати дії для ліквідації цих порушень, від економічних санкцій до силового втручання. Разом з тим, як уже зазначалося, занадто складна процедура прийняття рішень Радою Безпеки ООН про примусові заходи, а також право вето, часто призводить до бездіяльності ООН в ситуаціях, коли очевидна наявна загроза міжнародному миру і безпеці [7; 60-62].

Так, у міжнародно-правовій доктрині загроза миру довгий час розумілася як загроза розв'язання нової світової війни. Але тепер безпека більше не може вузько трактуватися як відсутність збройних конфліктів між державами або всередині них. Зауважу, що ведення так званих «гібридних» війн, тобто неоголошених та невизнаних, також вочевидь порушує міжнародну безпеку. Не в останню чергу тому намітилася тенденція більш широкого тлумачення поняття «загроза миру». Масові і грубі порушення прав людини, широкомасштабні переміщення цивільного населення [8], міжнародний тероризм, епідемія СНІДу, торгівля наркотиками і зброєю, екологічні катастрофи розцінюються РБ ООН як створення прямої загрози миру і безпеки людства. Безумовно, мир і безпека людства належать до фундаментальних здобутків сучасної людини. Є всі підстави вважати, що в основі такого широкого тлумачення терміна «загроза миру» лежить концепція «обмеженого» державного суверенітету.

Бачення суверенітету як відповідальності, або обмеженого, стає дедалі популярніше, насамперед поміж західних науковців. Зокрема, Джеймс Паттісон

пише, що суверенітет як влада уже більше не святий, натомість має місце відчутний зсув в бік розуміння суверенітету як відповідальності, відповідальності за забезпечення прав людини [9; 3].

Також зауважу, що починаючи з 1990-х років відбулося певне розділення дискусії в контексті суверенітету. У той час, поки країни, що розвиваються, здебільшого переймаються територіальною цілісністю (*territorial sovereignty*), розвинуті країни дискутують щодо здатності суверенітету до прийняття рішень (*decision-making sovereignty*) [10; 69]. Як правило, ця дискусія лежить в площині суперечки між “суверенітетчиками” та міжнародниками. Не зачіпаючи їх протистояння, зазначу, що суверенітет як відповідальність виглядає потенційним інструментом в руках саме перших, оскільки дозволяє приймати рішення на основі національного законодавства там, де бракує ефективності міжнародним механізмам.

На думку пана Елісона, якраз увага США до цієї здатності суверенітету “потурбувала” лідерів Росії наприкінці 20 сторіччя [10; 70]. Але “здатність суверенітету до прийняття рішень”, як уже зазначалося, здійснюється через екстериторіальне застосування національного законодавства. Слід погодитися, що багато в чому якраз США асоціюються з екстериторіальністю [11; 6]. Проте в перспективі екстериторіальне застосування національного законодавства зокрема в сфері міжнародної безпеки та міжнародного права прав людини загрожує їх стабільності. Підкреслю, що проблеми міжнародної безпеки та захисту прав людини потребують міжнародної співпраці для їх ефективнішого вирішення. Це корелюється саме з тенденцією до визнання суверенітету як відповідальності. Таким чином, вважаю, що поруч з подальшим розвитком міжнародно-правових механізмів забезпечення безпеки та захисту прав людини, в тому числі через концепцію суверенітету як відповідальності, не повинно “підриватися” екстериторіальним здійсненням *decision-making sovereignty*.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, підкреслю, що в міжнародному праві посилюється тенденція сприйняття суверенітету як відповідальності. Зокрема, це має місце в сфері міжнародної безпеки та міжнародного права прав людини. Водночас, небезпечними для міжнародного права є прагнення деяких країн самотужки вирішувати міжнародні проблеми за допомогою екстериторіального застосування національних механізмів, зокрема, в рамках *decision-making sovereignty*. На мою думку, використання прибічниками суверенітету (*sovereignists*) концепції суверенітету як відповідальності (*sovereignty as responsibility*) для виправдання екстериторіальності є

неправильним шляхом подальшого розвитку тенденції до глибшого усвідомлення держав своєї відповідальності за населення, мир та безпеку.

Список використаних джерел:

1. L. Oppenheim. International Law: A Treatise. – vol.I – Peace. / Lassa Oppenheim. – New Jersey : The Lawbook Exchange, Ltd., 2006.
2. Воронцова Ольга Юрьевна. Концепция «Гуманитарного интервенционизма» в политической мысли США 1990-х годов : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.01 / Воронцова Ольга Юрьевна. – М., 2002. – 220 с. – Библ.
3. Колективна монографія. Українська революція гідності, агресія Російської Федерації та міжнародне право. Під ред. Задорожного О.В. / Київ, 2014.
4. Francis M.Deng. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa. / Francis M.Deng. – Washington : The Brookings Institution, 1996.
5. Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. / Карташкин Владимир Алексеевич. – Институт государства и права РАН : М., 1995.
6. Тункин Г.И. Теория международного права / Тункин Григорий Иванович. – Международные отношения : М, 1970.
7. Тарасова Людмила Николаевна. Применение силы в международных отношениях и защита прав человека. : дисс. ... канд.. юрид. наук : 12.00.10. / Тарасова Людмила Николаевна. – М : РГБ, 2007. – 220 с.
8. 20.10.2014 Верховна Рада України прийняла Закон України «Про статус переміщених осіб»
9. James Pattison. Humanitarian Intervention and The Responsibility to Protect. Who Should to Intervene? / James Pattison. – Oxford : Oxford University Press, 2010.
10. Roy Allison. Russia, The West, & Military Intervention / Roy Allison. – Oxford : Oxford University Press, 2013.
11. Austin L. Parrish, Irwin R. Buchalter / Reclaiming International Law From Extraterritoriality // Austin L. Parrish, Irwin R. Buchalter. Електронний ресурс. Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1013740

У цій статті автор підкреслює важливість сучасної тенденції сприйняття суверенітету як відповідальності. Зокрема, в сферах забезпечення міжнародної безпеки та захисту прав людини. Водночас, застерігає про

недопустимість використання суверенітету як відповідальності для виправдання екстериторіального застосування національного права.

Ключові слова: *суверенітет, суверенітет як відповідальність, міжнародна безпека, права людини, “Обов’язок захистити”.*

В этой статье автор подчеркивает важность современной тенденции восприятия суверенитета как ответственности. В частности, в сферах обеспечения международной безопасности и защиты прав человека. В то же время, предостерегает о недопустимости использования суверенитета как ответственности для оправдания экстерриториального применения национального права.

Ключевые слова: *суверенитет, суверенитет как ответственность, международная безопасность, права человека, «Обязанность защитить».*

In this article, author stresses importance of modern tendency of considering sovereignty as responsibility. In particular, in spheres of international security, and human rights. Same time, the author warns not to use sovereignty as responsibility to justify extraterritoriality of national law.

Key words: *sovereignty, sovereignty as responsibility, international security, human rights, “Responsibility to protect”.*